

УДК 001.4:930.22

О. М. Тур

УНІФІКАЦІЯ ДОКУМЕНТОЗНАВЧОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ: ПРИНЦИПИ ТА ФУНКЦІЇ

Мета роботи. Виявлення основних принципів та функцій уніфікації терміносистеми документознавства. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні описового методу, що ґрунтується на опозиційному та прийомі внутрішньої інтерпретації, а також методу аналізу, який дозволив визначити основні принципи та функції уніфікації терміносистеми документознавства. **Наукова новизна** роботи – у прагненні автора виявити основні принципи та функції уніфікації системи термінів документознавства. **Висновки.** Вирішення проблеми уніфікації документознавчої термінології покликане сприяти підвищенню рівня фіксації документованої інформації, досягненню більшої чіткості, ясності, зрозумілості процесів соціальної комунікації. Дослідження приверне увагу фахівців галузі наук документально-комунікаційного циклу.

Ключові слова: документознавча терміносистема, принципи уніфікації, функції уніфікації.

О. Н. Тур

УНИФИКАЦИЯ ДОКУМЕНТОВЕДЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ: ПРИНЦИПЫ И ФУНКЦИИ

Цель работы. Выявление основных принципов и функций унификации терминосистемы документоведения. **Методология** исследования заключается в применении описательного метода, основанного на оппозиционном и приеме внутренней интерпретации, а также метода анализа, который позволил определить основные принципы и функции унификации терминосистемы документоведения.

Научная новизна работы заключается в стремлении автора выявить основные принципы и функции унификации системы терминов документоведения. **Выводы.** Решение проблемы унификации документоведческой терминологии призвано способствовать повышению уровня фиксации документированной информации, достижению большей четкости, ясности, понятности процессов социальной коммуникации. Исследование привлечет внимание специалистов отрасли наук документально-коммуникационного цикла.

Ключевые слова: документоведческая терминосистема, принципы унификации, функции унификации.

O. Tur

UNIFICATION TERMINOLOGY OF DOCUMENTATION: PRINCIPLES AND FUNCTIONS

Purpose of Article. The purpose of the work is to identify the basic principles and functions of unification terminology of documentation. **Methodology.** The methodology of the study is to apply the descriptive method, based on the opposition and taking internal interpretation, and the method of analysis, which allowed us to determine the basic principles and functions of unification terminology of documentation. **Scientific Novelty.** The scientific novelty of the work lies in the author's desire to reveal the basic principles and functions of system unification of documentation terms. **Conclusions.** The solving of the problem of unification terminology of documentation is intended to increase the level of documented information fixation, achieving clarity, processes of social communication. The study is paid attention by the professionals of the documentary communication cycle.

Keywords: terminology of documentation, principles of unification, functions of unification.

Життя випереджає термінологію. Остання неминуче старіє через розростання об'єктів кожної сфери діяльності, необхідність їхньої подальшої диференціації. Людські поняття не є непорушними, вони постійно рухаються. Однак терміни відрізняються «живучістю», мають велику силу інерції, яка дозволяє їм існувати довгий час після того, як фактори, що їх зумовили, змінили свою сутність, масштабність або направленість. Саме тому від «старих» термінів завжди складно відмовитися навіть у тих випадках, коли вони стають перешкодою для вільного розвитку тієї чи іншої галузі теоретичної та практичної діяльності. Через це з великими труднощами «приживаються» й нові терміни. Така об'єктивна ситуація вимагає постійного моніторингу існуючої терміносистеми, її аналізу, уніфікації та стандартизації. В. Налімов зазначав: «будь-яким термінологічним рекомендаціям повинен передувати докладний логіко-лінгвістичний аналіз усього різноманіття реальних наукових текстів» [6, 152].

У той же час глибоко помилково уявляти термінологічну роботу як вид словникової роботи, мета якої – зафіксувати значення певної групи слів. Насправді робота з упорядкування термінології пов'язана насамперед із критичним аналізом, а за необхідності – й з переглядом понять та визначень, а також їх систематизацією та класифікацією. Згідно з сучасними уявленнями кожна галузева термінологія – це не довільний набір кодових слів, а логічна система взаємопов'язаних елементів, у якій кожен термін є її закономірним членом. На нашу думку, в цьому і криється одна з основних відмінностей між «просто» термінологією та науковою термінологією, що є знаряддям розвитку самої наукової галузі. Наукова уніфікація термінології, створення науково обґрунтованих термінологічних систем – потужний засіб уточнення понять, якими оперує галузь, відповідальний і необхідний етап наукової роботи.

У науковій літературі виокремилися позиції щодо розуміння процесу уніфікації терміносистем. Цьому питанню присвячені дослідження К. Авербуха [1], В. Даниленко та Л. Скворцова [2], Є. Карпінської [4], А. Крижанівської [5], О. Реформатського [8]. У до-

кументознавчій доктрині питанню уніфікації термінології присвячена праця [9], у якій зазначається, що «уніфікація документознавчої термінології повинна розглядатися в динамічному аспекті як один з напрямів термінологічної роботи; діяльність компетентних суб'єктів, спрямована на приведення документознавчих термінів до єдиної системи, одноманітності з використанням усієї сукупності прийомів і засобів для забезпечення відповідності термінів усім вимогам, що пред'являються до них, на трьох рівнях: логічному, лінгвістичному та змістовому» [9, 73]. У статті також визначено ознаки уніфікації документознавчої термінології.

Мета дослідження. Метою цієї праці є виявлення основних принципів та функцій уніфікації терміносистеми документознавства.

Виклад основного матеріалу. Уніфікація термінології ґрунтується на певних принципах, що створюють систему, всі елементи якої мають рівне значення. Слід зазначити, що в науковій літературі питання про принципи уніфікації термінів є невивченим. Так, В. В. Оскамитний пише про такі принципи термінологічної уніфікації, як однозначність, загально визнаність, стабільність, доступність [7]. Однак ці положення стосуються низки вимог, що пред'являються до термінів, і складають зміст процесу уніфікації термінології, а не її принципи.

На нашу думку, можна виокремити наступні принципи уніфікації документознавчої термінології: 1) наукова обґрунтованість і зв'язок із практикою; 2) компетентність; 3) узгодженість дій суб'єктів уніфікації; 4) врахування міжнародного досвіду та досвіду інших держав; 5) системність (комплексність); 6) незалежність і об'єктивність; 7) доцільність; 8) прогнозованість. Охарактеризуємо вказані принципи.

1. Наукова обґрунтованість і зв'язок із практикою. Означає, що суб'єкти уніфікації документознавчої термінології в ідеалі повинні спиратися на наукові досягнення в галузі дослідження термінології, особливо на досягнення документознавчої доктрини, брати до уваги рекомендації вчених-документознавців щодо вдосконалення термінології наук документально-

комунікаційного циклу, використовувати прийоми й методи наукового аналізу. Також необхідно враховувати рекомендації та пропозиції практиків, пов'язані з удосконаленням термінології документознавства. Отже, необхідність уніфікації тих чи інших термінів повинна отримати чітке обґрунтування в документознавчій науці та знайти підтримку на практиці.

2. Компетентність. Цей принцип тісно пов'язаний із попереднім і передбачає наявність певного рівня професійної підготовки суб'єктів уніфікації термінології (володіння прийомами та правилами техніки документування, знання чинного законодавства, лінгвістичних і логічних правил роботи з термінологією).

3. Узгодженість дій суб'єктів уніфікації. Зазначений принцип включає у свій зміст те, що дії суб'єктів уніфікації повинні бути підпорядковані досягненню однієї мети – створенню несуперечливої, узгодженої системи документознавчих термінів. Це можливо тільки в тому випадку, якщо буде існувати певна різноманітність думок серед суб'єктів уніфікації, яка, тим не менш, не повинна перетворитися на фактор, що гальмує процес уніфікації. Це можливо за наявності системи оперативного обміну інформацією між ними, дотримання певних етичних правил ведення дискусій.

4. Урахування міжнародного досвіду та досвіду інших держав. Принцип означає, що при проведенні уніфікації термінології не слід замикатися в рамках досвіду тільки нашої держави. Це включає, зокрема, можливість використання засобів, прийомів і правил документування, запозичених в інших держав, а також гармонізацію документознавчої термінології.

5. Системність (комплексність). Впливає із системної природи термінології. Цей принцип передбачає ретельний аналіз місця кожного терміна в системі документознавчої термінології та врахування його зв'язків з усіма іншими елементами системи. Реалізація принципу системності є одним із основних умов створення в Україні несуперечливої термінології.

6. Незалежність і об'єктивність. Зазначений принцип передбачає якомога більшу свободу суб'єктів уніфікації термінології від по-

літичних, ідеологічних, інших групових і особистих інтересів при здійсненні уніфікації.

7. Доцільність. Відповідно до цього принципу в процесі уніфікації термінології слід враховувати конкретні історичні, політичні, економічні та інші умови, які склалися в державі, й вибирати найоптимальніший варіант терміна, який найбільш адекватно виражає поняття.

8. Прогнозованість. При здійсненні уніфікації термінології необхідно враховувати ступінь упровадження терміна в систему термінології та практику, прораховувати можливі наслідки введення нового або заміни існуючого терміна.

Уніфікація документознавчої термінології має виконувати певні функції. Необхідно зазначити, що питання про функції уніфікації термінології також не можна віднести до всебічно досліджених у науковій літературі. Так, В. М. Лейчик розглядає уніфікацію термінів і терміносистем як підсумок об'єднання оптимізаційної та нормативної функцій практичної термінологічної діяльності. При цьому оптимізаційний аспект практичної термінологічної діяльності, на його думку, має на увазі її спрямованість на обґрунтування вибору оптимальних термінів, які забезпечать потребу в адекватному відображенні об'єктів, процесів та ознак.

Нормативний аспект включає закріплення відібраних оптимальних термінів і визначень нормативними документами та приписами (стандартами, термінологічними рекомендаціями, нормативними словниками, редакторськими вказівками та іншими). Водночас забезпечується систематизуюча функція уніфікації термінів, оскільки в результаті розробки стандартів та збірників рекомендованих термінів кожне місце в терміносистемі займається, як правило, однією лексичною одиницею, наприклад: *пертинентність* – властивість документа, отриманого як успішний збіг відповідно до потреб користувача інформації [3, п. 4.3.3.2.13]. Це веде до систематизації всіх знакових засобів, що стосуються певної сфери знань або діяльності, до розмежування цих сфер і встановлення зв'язків між ними (через загальні терміни, що використовуються в лівій і правій частинах словникових статей).

Оптимізаційна функція уніфікації документознавчої термінології проявляється у спрямованості на вибір найбільш оптимальних термінів для досягнення максимально точного та зрозумілого відображення явищ дійсності.

На наш погляд, можна виокремити наступні функції уніфікації документознавчої термінології.

1. Пізнавальна функція пов'язана зі свідомим вивченням і засвоєнням суб'єктами уніфікації термінології певних знань, необхідних для досягнення мети й завдань уніфікації.

2. Практична функція передбачає використання на практиці накопичених лінгвістикою, науками документально-комунікаційного циклу, логікою та іншими науками знань в області вдосконалення термінології.

3. Прогностична функція. Уніфікація документознавчої термінології передбачає не тільки вивчення й утілення в життя суттєвих у той чи інший період розвитку держави правил удосконалення термінології, але й аналіз тенденцій її подальшого розвитку, побудову моделей можливих змін у системі суспільства в результаті проведеної уніфікації.

4. Комунікативна функція. Сприйняття, накопичення, збереження й передача закладеної в документознавчих термінах інформації будуть набагато ефективнішими, якщо терміни стануть утворювати чітко уніфіковану систему. Тобто уніфікація документознавчої термінології сприятиме вдосконаленню процесу спілкування в сфері соціальної комунікації. Крім цього, забезпечення гармонізації документознавчої термінології з термінологією інших держав неможлива без попередньої її уніфікації на національному рівні. Таким чином, уніфікація документознавчої термінології відіграє важливу роль у залученні держави до інформаційної культури інших держав та інтеграції у світове співтовариство.

5. Оціночна функція передбачає певне емоційне ставлення суб'єктів уніфікації до

системи існуючої термінології на основі їхнього досвіду та сформованої в державі на конкретному етапі розвитку комунікаційної практики. Водночас спеціалісти у сфері комунікації визначають значимість і необхідність уніфікації термінології на основі своїх знань про зміст документознавчих понять, свого життєвого досвіду. Емоційне ставлення суб'єктів уніфікації виражається в оцінці існуючих документознавчих термінів із точки зору їхньої відповідності пропонованим до них вимогам, виборі найбільш придатного для позначення певного поняття терміна. У результаті відбувається формування певних ціннісних установок, на основі яких у свідомості суб'єктів уніфікації складається програма діяльності з уніфікації термінології.

6. Регулятивна функція спрямована на формування та забезпечення стабільного, узгодженого та ефективного функціонування всіх елементів соціальної комунікації.

7. Контрольна функція, пов'язана з перевіркою в процесі уніфікації документознавчої термінології дотримання всіх вимог до термінів.

8. Систематизуюча функція полягає у прагненні до встановлення чіткого місця кожного терміна в системі елементів документознавчої термінології, посилення взаємозв'язків між ними.

Отже, уніфікація документознавчої термінології – пов'язаний із використанням певних способів різновид термінологічної роботи, в зміст якої включається процес вдосконалення системи термінів, приведення їх у відповідність до всіх нормативних вимог. Метою цієї роботи є створення несуперечливої системи термінів, що відповідають усім вимогам, що висуваються до них. Вирішення проблеми уніфікації документознавчої термінології покликане сприяти підвищенню рівня фіксації документованої інформації, досягненню більшої чіткості, ясності, зрозумілості процесів соціальної комунікації.

Список використаних джерел

1. Авербух К. Я. Стандартизация терминологии: некоторые итоги и перспективы / К. Я. Авербух // НТИ. – Сер. 1. – 1985. – № 3. – С. 1-8.
2. Даниленко В. П., Скворцов Л. И. Лингвистические проблемы упорядочения научно-технической терминологии / В. П. Даниленко, Л. И. Скворцов // Вопросы языкознания. – 1981. – №1. – С. 9.
3. Інформація та документація. Словник термінів : ДСТУ ISO 5127:2007. – К. : Держспоживстандарт України, 2010. – 243 с. – (Національний стандарт України).
4. Карпинская Е. В. Унификация, стандартизация, кодификация терминов. Понятие о гармонизации терминов и терминосистем / Е. В. Карпинская // Культура русской речи : учеб. для вузов ; под ред. Л. К. Граудиной, Е. Н. Ширяева. – М. : НОРМА, 2003. – С. 208.
5. Крыжановская А. В. Сопоставительное исследование терминологии современных русского и украинского языков. Проблемы унификации и интеграции / А. В. Крыжановская. – Киев : Наукова думка, 1985. – С. 3.
6. Налимов В. В. Вероятностная модель языка. О соотношении естественных и искусственных языков / В. В. Налимов. – Томск; М. : Водолей Publishers, 2003. – 370 с.
7. Оскамытный В. В. Теория государства и права : учеб. для вузов. / В. В. Оскамытный. – М. : Изд-во «ИМПЭ-ПАБЛИШ», 2004. – С. 63.
8. Реформатский А. А. Мысли о терминологии / А. А. Реформатский // Современные проблемы русской терминологии; отв. ред. В.П. Даниленко. – М. : Наука, 1986. – С. 183, 191.
9. Тур О. Поняття уніфікації термінології в документознавчій доктрині / О. Тур // Термінологія документознавства та суміжних галузей знань : збірка наукових пр. – К., 2013. – Вип. 7. – 200 с.

References

1. Averbuh, K.Ya. (1985). Standardization of terminology: some results and prospects. Nauchno-tehnicheskaya informatsiya, 3, 1–8 [in Russian].
2. Danilenko, V.P., & Skvortsov, L.I. (1981). Linguistic problems ordering scientific and technical terminology. Voprosyi yazykoznaniiya, 1, 9 [in Russian].
3. DSTU ISO 5127:2007 Information and documentation. Glossary. (2010). Kyiv: Derzhspozhyvstandart Ukrainy [in Ukrainian].
4. Karpinskaya, E.V. (2003). Unification, standardization, codification of terms. The concept of harmonization of terms and terminological. Kultura russkoy rechi. Moscow: NORMA [in Russian].
5. Kryzhanovskaya, A.V. (1985). Comparative study of the terminology of modern Russian and Ukrainian languages: unification and integration problems. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
6. Nalimov, V.V. (2003). About connection between natural and created languages. Tomsk; Moscow: Vodolei Publishers [in Russian].
7. Oskamyitnyiy, V.V. (2004). Theory of State and Law. Moscow: Izd-vo «IMPE-PABLISH» [in Russian].
8. Reformatskiy, A.A. (1986). Thoughts about the terminology. Modern problems of Russian terminology. Moscow: Nauka [in Russian].
9. Tur, O. (2013). The concept of unification of terminology in the the doctrine of documentation. Terminolohiia dokumentoznavstva ta sumizhnykh haluzei znan, 7, 73 [in Ukrainian].